

BILINGUALIZMNI KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNI TAFAKKURINI RIVOJLANTIRUVCHI OMIL SIFATIDA

Soliha Yoqubjon qizi Sulaymonova

TMC instituti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

Faxriddin Shamsiddin o'g'li Hamidullayev

TMC instituti pedagogika psixologiya kafedrasida katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada boshlang'ich maktab o'quvchilarida kognitiv rivojlantirish muammosiga bag'ishlangan. Dunyoda sodir bo'layotgan va jadal rivojlanayotgan globallashuv jarayonlari zamonaviy texnologiyalar xorijiy tillarni o'rganishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Berilgan tadqiqot ikki tilda o'qitish muammosiga bag'ishlangan va ko'p tilli bilish bolalardan tafakkur jarayonini takomilashtirishga yordam berishi aniqlangan.

Kalit so'zlar: chet tili, talaba, ikki tillilik, ko'p tillilik.

Kirish

Maqolani boshlashdan avval bir statistik ma'lumotga to'xtalib o'tsak, yer yuzining qariyb yarm aholisi, bir kunlik muloqotida ikkita tildan foydalanadi. 2 ta tildan foydalanuvchilar fan tilida BILINGVISTLAR deb ataladi. Bilingualizm lotin tilidan olingan bo'lib, "bi- ikki, lingua-til" degan ma'noni anglatadi. Aniqroq qilib aytadigan bo'lsak, muloqotda o'z ona tilisi va bitta chet tilini qo'llash bu Bilingualizmdir. Xo'sh, bilingvist bo'lish bizga foyda keltiradimi yoxud zarar. Psixolog Ellen Bialistok hamda uning jamoasi 2007 yil Torontoda o'tkazgan tadqiqotiga muvofiq, bilingvistlarning lug'at boyligi monolingualnikiga ya'ni, bir tilda so'zlashuvchilarnikiga nisbatan kamroq bo'ladi hamda ular aqlan monolinguallardan 4 - 4.5 yilga kechroq rivojlanadi. Chet tillarini global o'qitishda o'quvchilarning tilni bilishi va tildan to'g'ri foydalanishiga e'tibor berish juda muhimdir. Nafaqat til qobiliyatiga, balki o'quvchilarning kognitiv funktsiyasiga ham katta ta'sir ko'rsatadigan holda, bir nechta tillarni o'rganish juda muhimdir. Bundan tashqari, u o'quvchilarning shaxsiy va shaxslararo ko'nikmalarini, shu jumladan til qobiliyatlarini yaxshilashi mumkin. Har bir shaxs qaysidir ma'noda ikki yoki ko'p tilli deb hisoblanishi mumkin, chunki butun dunyo bo'ylab bir nechta tillarda gaplashiladi. Biroq, ba'zida, o'qitish jarayonida ikki tillilik va ko'p tillilik, jumladan, lug'at diapazonining aralashuvi tufayli bir qancha qiyinchilik va muammolarga duch kelish mumkin. Miyaning moslashuvchanligi o'rganishni va eslashni osonlashtiradi, shunda bolalikdan o'rganilgan til

amalda mustahkamlanadi. Darhaqiqat, o‘quv yillarida tillarni uzluksiz o‘rganish ko‘plab afzalliklarga ega:

- o‘quvchilarga turli odamlar bilan munosabatlarni o‘rnatishga imkon beradi;
- o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishga yordam beradi;
- o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi;
- o‘quvchilarni madaniy jihatdan qobiliyatli qiladi;
- yuqori lavozimga ega bo‘lishni osonlashtiradi;
- talabalarning kognitiv moslashuvchanligini rivojlantiradi;
- xotirani kuchaytiradi ;
- diqqatni nazorat qilishni kuchaytiradi.

Gap shundaki, ikki tilni o‘zlashtirish jarayonida bolalar bir tilli tengdoshlariga nisbatan kechikishlar kuzatilsada, vaqtlar o‘tib, bu kechikish aksincha oldinlab ketish bilan o‘rin almashishi mumkin. Demakki 2 tilli bo‘lish kishiga foyda keltiradi. 2 ta tilda so‘zlash miyya uchun har kuni sport zaliga borish bilan tengdir. Kishi sport zalida o‘z mushaklarini mustahkamlasa, ikkinchi tilni o‘rganish va uni qo‘llash jarayonida miyya uchun kunlik mashqlarni bajartiradi. Bu jarayon bizda bir necha foydalarni aks ettiradi. Bular; konsentratsiyani jamlash, muammolarni atrofiyicha hal etish, xotirani mustahkamlash hamda kreativlikning shakllanishidir. Sababi shundaki, o‘zga tilda gapirilayotgan vaqtda inson miyyasi o‘z ona tilisida so‘zlanayotganga nisbatan ko‘proq harakatga tushadi. Ikkinchi tilni o‘rganish bizning dunyo qarashimizga ham o‘zining ijobiy ta‘sirini o‘tkazadi. Negaki, yangi tilni o‘rganish jarayonida, o‘rganuvchi til bilan birga o‘sha millatning madaniyatini, urf-odatlarini ham o‘rgana oladi. Bu esa o‘z vaqtida insonning dunyo qarashini kengaytirib, uni boyitib borishga hizmat qiladi. Bizga ma‘lumki, miyya yarim sharlari bir vazifaning ikki xil turini bajaradi. Chap miyya yarim shari analitik ya‘ni tahliliy hamda mantiqiy masalalar bilan ishlasa, o‘ng miyya yarim shari ko‘proq ijodiylikni va emotsiyalarni boshqaradi. Gap shundaki, til o‘rganish uchun ushbu yarim sharlarning ikkalasi ham xizmat qiladi. Bilingvist bo‘lishning ham turlari mavjud bo‘lib bu turlar kishining yoshiga bog‘liqdir. Birinchi guruhimiz bu go‘daklik davridan ikkinchi tilga o‘rgatib borilganlardir. Odatda bunday bolalar ko‘proq yutuqlarga erishishi kuzatiladi va bu fikrimni 2023 yilda GREAT ORMAND ko‘chasida tadqiqot o‘tkazildi. Unga ko‘ra, 3 guruh bolalar (monolinguallar, 2 yoshdan 5 yoshgacha vaqt oralig‘ida ikkinchi tilni o‘rganganlar hamda tug‘ilishi bilan ikkita tilni o‘rganganlar) skanerga yotqizilda va hech narsa qilmasliklari shunchaki X belgisiga qarab yotishlari so‘raldi. Bu vaqtda mutaxassislar ularning miyya harakatlarini o‘rganib chiqishdi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, 3-guruh a‘zolarida sokinlik vaqtida muloqotga kirishish eng

kuchlisi deya topildi. Agar yangi til bolalikdan o'rganib boshlansa, bu yangi muloqotning bolalikdan o'rnatilishi va o'rganish jarayoninig osonligi demakdir. Tilning aksincha kechroq o'rganilishisi esa jarayonda turli qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Ammo bu bizga til o'rganmaslik uchun bahona vazifasini o'tay olmaydi albatta. Yuqorida ta'kidlab o'tganimdek til o'rganish, miyyamiz uchun har kuni sport mashg'ulotini o'tash demakdir. Shunday ekan qanday yoshda, qanday bosqichda b'lishimizdan qat'iy nazar til o'rganishdan aslo voz kechmaskigimiz lozim.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Baryshnikov N. V. (2003). Methods of teaching the second foreign language at school. Moscow: Obrazovanie Publ., 159 p. (In Russian)
2. Bim I. L. (1997). Some peculiarities of teaching German as a second foreign language based on English. Foreign languages at school, 4, pp. 512. (In Russian)
3. Zimnyaya I. (1991). Psychology of teaching foreign languages at school. Moscow: Obrazovanie. 222 p. (In Russian)